

UN DIA DE MARXA

ONDA - ARTANA

Per Salvador Garcia

1.ª PART

ONDA - BARRANC DE N'ISIDOR

GRAU DE DIFICULTAT DE LA MARXA: **

BREU DESCRIPCIÓ DE LA MARXA:

Onda-Cim del Montí-Coll del Fideuer-Penyas Aragoneses-Artana.

Distància aproximada: 15 km.

Temps real de marxa: 5 h.

Característiques: Excursió de dificultat moderada-alta. La distància recorreguda no és llarga però els desnivells són forts; aleshores cal estar ben preparat físicament.

CONSELLS ESPECÍFICS PER A LA MARXA:

No hi ha aigua en tot el recorregut.

CARACTERÍSTIQUES DE L'EXCURSIÓ:

Recorregut: 18 Km

Temps de marxa: 5h. 30'

Temps de parades: 2h.

Temps total: 7h. 30'

Tipus de terreny: Muntanya baixa amb senders i camins ben senyalitzats.

Desnivells: Acumulat de pujada: 998 m. Acumulat de baixada: 946 m.

CARTOGRAFIA:

Full 640 Segorbe. Escala: 1/50.000 C.M.E.

EXPERIÈNCIA NECESSÀRIA:

Bones condicions físiques, perquè malgrat que la distància a recórrer siga curta els desnivells són grans.

TEMPS

ACUMULAT

PARCIAL

00.00'

00.03'

Eixint de la plaça de l'Ajuntament d'Onda (el Pla) passem a la plaça del costat (el Raval de Sant Josep). En entrar a aquesta girem a la dreta i seguim la vorera fins aplegar a un carrer que, de seguida, es bifurca. Anem pel de l'esquerra (Carrer de la Perera), travessem un carrer més ample i entrem en un camí de formigó que al seu començament té un senyal de prohibit el pas a vehicles i una paret al seu costat esquerre. Uns metres més enllà veiem una caseta d'on sobreix una palmera.

00.06'

00.03'

Baixem per aquesta estreta pista, encaixonada en el seu tram final per dues parets. Som al riu de Sonella (Anna). Girem a la dreta, pel camí de terra, deixant la pista de formigó.

00.14'

00.08'

El camí es fa sender. Aquest va vorejant el riu, fins a entrar al mateix llit i passar pel costat d'un toll permanent d'aigua (Toll de Santicavall).

00.22'

00.08'

Uns metres més enllà el sender s'acaba. En aquest punt cal creuar el riu en diagonal. En arribar a l'altre costat trobem un altre sender que voreja el riu per la part esquerra, tot al voltant d'una zona ombrívola molt atapeïda de vegetació (cova Gelada). Travessem una

sèquia. El sender es bifurca dues vegades:

- 1ª bifurcació: anem per l'esquerra

- 2ª bifurcació: anem per la dreta

Pugem un poc i apleguem al costat d'una cruïlla de camins. Creuem al recte el camí d'Onda-Artana i comencem a pujar pel camí d'enfront.

00.41'

00.19'

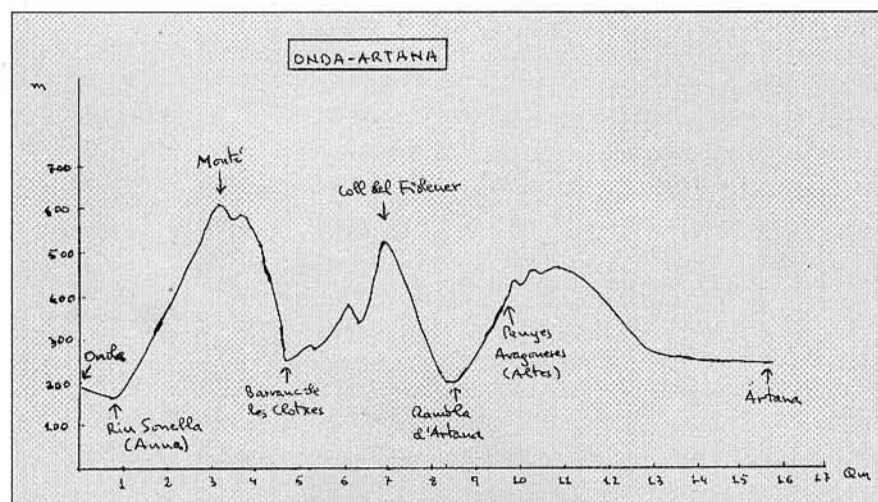
Seguim el camí. A la dreta veiem l'ermita de Santa Bàrbara (finals del segle XVII), mig trencada. En girar un doble revolt en forma de "S", per l'esquerra es veu un sender que s'endinsa en un barranquet. 10 m més avant en veiem un altre (aquest puja també al Montí, passant per la Font del Retor -sense aigua-, i amb un horari similar al que descriurem. La pujada per ací és més suau i gaudiríem de més ombra). Nosaltres seguirem el camí. Un poc després, a la dreta, observarem una xicoteta esplanada d'on ix un sender que, en pocs minuts, ens portarà a l'esmentada ermita (podem anar-hi, però haurem de retornar pel mateix recorregut).

El camí puja amb fort pendent. Arribem a una altra esplanadeta on trobem l'actual antena de TV i un molí de vent que li fa de generador. Per la dreta un sender marcat com a PR baixa fins molt a prop de l'Assut d'Onda. Nosaltres, però, enfilarem el que puja, a l'esquerra.

01.00'

00.19'

La pujada és forta (agafeu-vos-ho amb calma). Apleguem a una caseta on hi havia l'antic repetidor de TV. Som al capoll de Montí.

01.08'

00.08'

El sender es bifurca. Anem pel de l'esquerra que baixa fins a un coll, on tirem al recte (pugem); en deixem un altre a l'esquerra que planeja. Damunt la lloma on arribem en deixem dos altres a l'esquerra. Nosaltres seguim al recte, fent un descens curt però empinat.

01.16'

00.08'

Entrem en un bosc mixt de pins i sureres. Per una de les sureres situades a la dreta del sender, observem unes fites que marquen un sender que baixa en direcció a Tales - no l'agafarem. Aquest sender ix a la pista que va de Tales a la font de Montí, a la part de dalt d'uns revolts, al costat d'un xicotet abocador incontrolat.

01.29'

00.13'

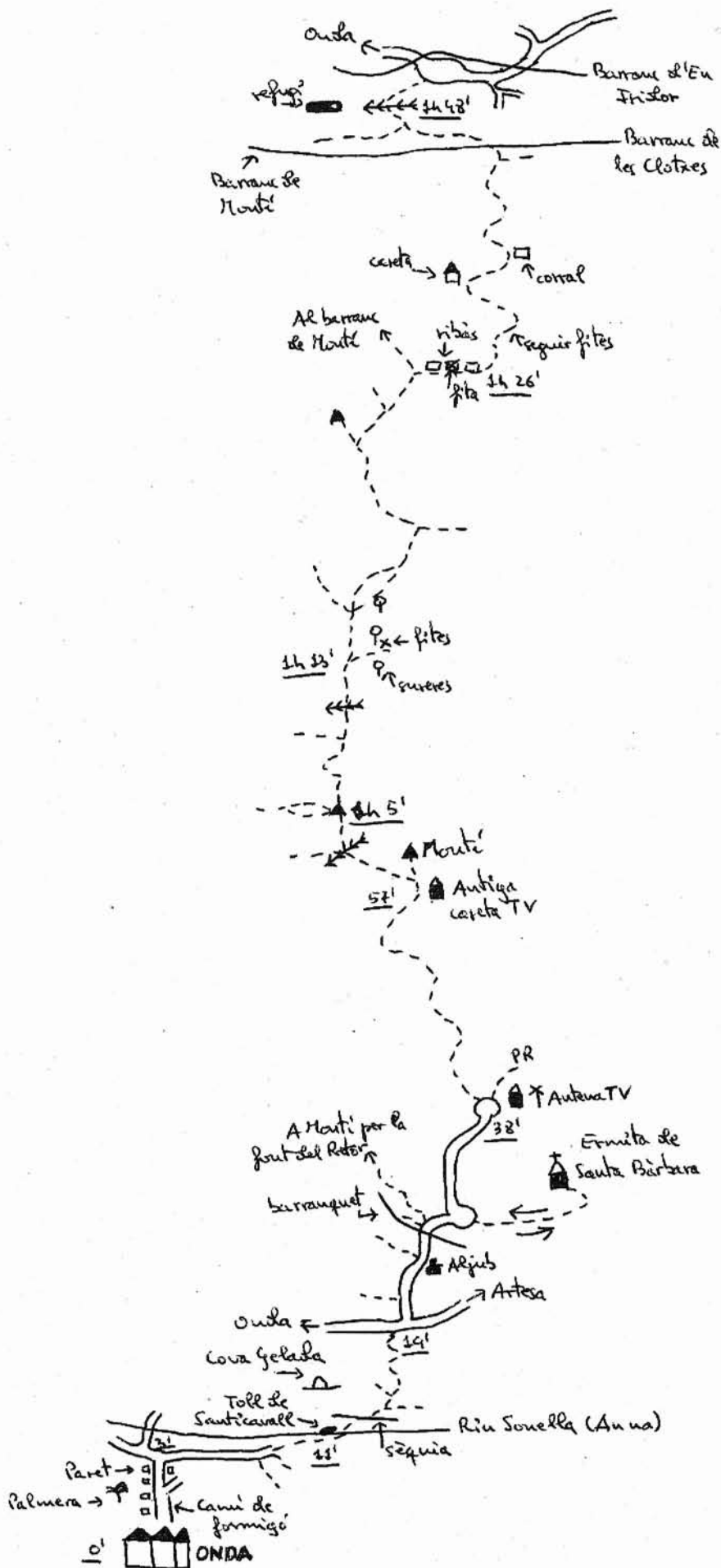
Nosaltres seguirem el sender que puja un poc al recte. Nova bifurcació: deixem el sender que va més a l'esquerra i agafem qualsevol dels altres dos (després s'hi ajunten). Podem anar pel de més a la dreta (passa pel costat de la surera pelada més gran). Al cap d'uns metres, atenció!: el sender principal trenca a la dreta i comença a baixar (passa per un corral i ix a la pista abans esmentada -de Tales a la font de Montí- però més amunt de la font). Nosaltres, en la cruïlla -molt difuminada- hem d'anar a l'esquerra (sol haver-hi una fita, però sovint desapareix). Pujarem un poc i ja després baixarem clarament.

Baixem un tros. En arribar a un gir a l'esquerra, davant del sender hi ha un ribàs amb una fita molt clara. Ací deixarem el sender principal que baixa molt empinat cap al barranc de Montí, on en trobarem un altre que seguint-lo per la dreta farem cap al mateix colladet on hi ha un xicotet refugi a l'esquerra i una banyera tirada fa anys a la dreta (aquest recorregut és un poc més curt que el que descriurem). Nosaltres anirem per la dreta de la fita situada sobre el ribàs, i farem uns metres per damunt mateix d'un altre ribàs fins a trobar el sender que, tot siga dit, està molt perdut.

01.51'

00.22'

Aquest sender baixa en primer lloc cap a la dreta i més tard gira a l'esquerra,

passant per una caseta i un corral trencats (a mida que baixem, observarem a l'esquerra tota la vessant de la muntanya plena de ribassos, que mostren un aspecte de graderia). No hem de perdre mai de vista les fites.

Ja a prop del barranc de sota (barranc de les Clotxes) el sender gira més a l'esquerra, travessa el barranc i puja un poquet cap al coll abans esmentat dins d'un bosquet de pins, unint-se uns metres abans amb el sender que ve del barranc de Montí (és la continuació del barranc de les Clotxes). Des del coll veiem enfront dues casetes i una màquina en desús de l'antic terror que ací hi havia.

01.59'

00.08'

Baixem a la pista de terra just pel punt on creua el barranc de N'Isidor, tornarem a travessar-lo un poc després i deixarem una pista a l'esquerra. Apleguem així a una nova bifurcació. Agafarem la de l'esquerra (la de la dreta acaba amb la pista - després es fa sender- que passant per la font del Montí se'n va a cercar el camí entre Onda i Artana, a prop de la pedrera situada al costat de les Penyes Aragoneses. Per ací

Ermita de Santa Bárbara

Foto: Anna Bueso

va un PR circular que han marcat els d'Onda).

02.16'

00.17'

La pista mentre puja va descrivint una àmplia corba cap a la dreta, que després gira a l'esquerra. En arribar a una altra esplanadeta el camí gira 180° cap a la dreta, torna a girar a l'esquerra i ja

som en un altre coll, d'on, per l'esquerra, marxa un sender que deixarem (marcat amb una fita).

2.ª PART

BARRANC DE N'ISIDOR - ARTANA
(Apareixerà en el proper núm. de l'Estel).

* * * * *

LES CARBONERES

- JUANJO SALES -

Seguint el meu particular recorregut per les feines antigues, eines en desús, etc., aquesta vegada ha tocat el torn a les carboneres. El nostre poble no ha sigut un poble de molt de bosc, —em refereixo al nostre temps, d'ençà de finals del segle XIX— ja que tot el seu terme ha estat ben aprofitat per a l'agricultura. Tot i això, s'ha produït carbó, i especialment arran de les gelades del 46 i del 52 quan va aprofitar-se la llenya procedent de les oliveres, garrofers i ametllers morts. Alguns carboners que tenien una dedicació més exclusiva es desplaçaven, per a fer carbó, als grans carrascars dels Ports-Maestrat. La zona compresa entre les poblacions de Morella, Ares, Catí i Vallibona era una de les més importants en quant a producció i qualitat de la Comunitat Valenciana. Encara ara, els qui ens agrada recórrer les nostres comarques a peu, podem endevinar el gran bosc que hi havia abans de talar-lo. Poc a poc va recuperant-se.

El procés de fer carbó vegetal no és altra cosa que llevar-li l'aigua que conté la llenya mitjançant una

combustió controlada, de manera que amb molt menys volum i pes té el mateix poder calorífic. Fan falta uns quatre quilos de llenya per fer-ne un de carbó. La seva utilització va ser molt variada. S'aprofitava, sobretot, per a ús domèstic en cuines i brasers, però també servia de combustible per a motors de tot tipus, fins que els nous sistemes energètics com l'electricitat, el gas o el gasoil s'imposaren a partir del anys 60.

De carboneres n'hi havia de diferents tipus. En parlarrem de les més corrents, les de planta rodona amb ullal. Primer que res calia talar i preparar la llenya convenientment. Als carrascars es solia talar els arbres arran de terra amb destrat. Si es tractava d'arbres cultivats —oliveres, garrofers i ametllers— s'arrancaven d'arrel per a poder sembrar-ne altres. En tenir la matèria prima preparada es feia el sòtol de la carbonera. En un lloc a ser possible arrecerat del vents dominants, es procedia a netejar el terreny i anivellar-lo. Depenent de la grandària que es volia fer la carbonera —també